

GLAGOLSKI OBLICI U HRVATSKOGLAGOLJSKIM FRAGMENTIMA 12. I 13. ST.

Milan MIHALJEVIĆ, Zagreb

1. UVOD

Anica Nazor je 1963. formulirala jezične kriterije za određivanje granice “koja će nam pokazati što *ide* pod naziv crkvenoslavenski jezik, a što ne *ide*”.¹ Njezini kriteriji dobro razlučuju pojave koje su dio hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika od onih koje se mora pripisati samo hrvatskomu jeziku.² Rad je bio motiviran ponajprije potrebom da se odredi koji se hrvatskoglagoljski zbornici iz 15. i 16. st. i koji tekstovi u njima mogu upotrijebiti kao izvori za Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. Zanimljivo je međutim primijeniti njezine kriterije i na starija razdoblja, osobito na prijelazno razdoblje 12. i 13. st. kada je i oblikovan poseban, hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika. Osim s hrvatskim jezikom, jezik tekstova tog razdoblja nužno je usporediti i s jezikom kanonskih starocrkvenoslavenskih tekstova kako bi se odredio odnos među njima i utvrdio omjer novih i naslijeđenih jedinica i pojava. U ovom se članku opisuju glagolski oblici u najstarijim hrvatskoglagoljskim fragmentima, uspoređuju se s onima u kanonskim tekstovima i u hrvatskom jeziku kako bi se odredilo koje se stare pojave dobro čuvaju, a što se promijenilo.

2. INFINITIV I SUPIN

Infinitivni su oblici u fragmentima obilato potvrđeni. Tvoreni su nastavkom *-ti* i nema primjera otpadanja dočetnoga *-i*. U primjeru *postavity* s prve stranice Kijevskih listića dočetno je *-i* zamijenjeno *jerijem* (*-y*), što može svjedočiti o gubljenju razlike između tih dvaju fonema. Valja napomenuti da je u Splitskom fragmentu misala s početka 13. st. *-i* najčešće zamijenjeno *jatom*, ali to je samo grafijska pojava jer je taj fragment izrazito ikaviziran i potpuno je izgubio razliku između *i* i *ê*:³ *učinitê*

¹ NAZOR 1963: 73.

² Kriteriji za glagolske oblike nalaze se na str. 72-73.

³ Usp. ŠTEFANIĆ 1957: 86-87 i MIHALJEVIĆ 2003: 52.

(A), *bitê* (B), *pridêstavitê* (B), *kupêtê* (C), *pr[oslav]itê* (D). Tek su dva primjera sa završnim *-i*: *prosêti* (A), *[pr]iêti* (D). Treba upozoriti i na razlike među rukopisima u infinitivnim oblicima glagola od korijena *-je-* gdje neki fragmenti imaju oblik *-ie-* ili *-oe-*,⁴ a drugi *-iê-* ili *-oê-*:⁵ *prieti* Grš (4v), Hom (2a), Eust (1c, 1d); *p̃rieti* Mih (1a); *poeti* Th (2c); *priêti* Spal (D), Lond (1d), Vb (2d). Nema primjera infinitiva u obliku *imati*, već je uvijek posvjedočen oblik *imêti* uz očekivane prezentske oblike *imam̃*, *imaši*, itd. Samo je jedna potvrda supina, u Bečkim listićima na listu 1b: *bêh̃b posl[al̃b] ... [gla]golat̃b*. Inače se i uz glagole kretanja pojavljuje infinitiv.

3. PREZENT

U prvom licu jednine atematski glagoli uvijek imaju nastavak *-m(b)*. Jedini su izuzetci glagoli od korijena *-vêd-* koji su, osim s tim nastavkom, posvjedočeni više puta i sa starim medijalnim nastavkom *-ê*: *vêmb̃* Kuk (1b); *ne vêmb̃* Spal (D), Th (1a); *ispovêm se* Lond (1d); *vêdê* Pass (2a), *ne vêdê* Lab (1a), *zapovêdê* βNov (1c). Kod ostalih glagola nema primjera zamjene nastavka *-u* nastavkom *-m̃b*. Zanimljiva je razdioba grafema \mathfrak{B} i \mathfrak{P} . Iza samoglasnika uvijek je \mathfrak{P} . Iza \mathfrak{H} i \mathfrak{F} koji označuju palatalne glasove $[\acute{I}]$ i $[\acute{N}]$ obično je također \mathfrak{P} .⁶ Jedini je izuzetak Spal u kojemu se i na tom položaju pojavljuje \mathfrak{B} : *g(lago)lu* (A, B, D). Iza suglasničke skupine *žd* smjenjuju se oba grafema,⁷ a u svim drugim okolinama pojavljuje se samo \mathfrak{B} , neovisno o tome je li glas ispred njega palatalan ili ne.⁸ Drugo je lice jednine nešto rjeđe potvrđeno od prvoga i trećeg lica. Atematski glagoli uvijek imaju nastavak *-si*: *[i]spovêsi* Hom (2b), *dasi* Pass (1c) i Serm (1b). Nema primjera njegove zamjene nastavkom *-ši* koji je uobičajen u svim drugim glagolskim razredima, kao ni primjera otpadanja završnoga *-i* u *-ši*. U trećem licu jednine glagoli *dati* i *vêdêti* i njihove izvedenice imaju uvijek pravilne, crkvenoslavenske oblike na *-st(b)* koji su jednaki aoristnim oblicima: *podast̃b* Mih (2c), *isp(o)vêst' se* βNov (1a), *podast̃b* Vb (2c), *dast̃b* Vb (4a), *isp(o)vêst̃b* Ts (1c), *dast̃b* Hom (2b) i Serm (1b), *ne vêt' Pass* (2b), *ne dast̃b* Th (1a), *dast' Eust* (1a). Rijetki su primjeri otpadanja završnoga *-t*: *ne otime* βNov (1a), *da ... m(o)li* Ts (1a) i *obêncava* Ts (2d). Valja spomenuti i primjer zamjene *-i-jatom* u primjeru *p[o]stavêt̃b* Spal (A) što je u tom fragmentu uobičajeno.⁹

⁴ Izgovorno $[\acute{i}e]$, $[\acute{o}e]$.

⁵ Što se izgovara kao $[\acute{i}ja]$, $[\acute{o}ja]$.

⁶ Potvrđeni su primjeri: *proslavlû* Lond (1a), *g(lago)lû* Kuk (1a, 1b, 1c), βNov (1d); *sl(av)lû se* Kuk (1b); *shranû* Kuk (1c); *ostavlû* βNov (1c); *vzveselû se* βNov (1d); *šlû* Vb (2c); *s'hranû* Vb (3c); *pošlû* Vb (3c); *[m]olû* Omiš (1a); *velû* Omiš (1a); *ne poklonû se* Pass (1c), *m(o)lû* Pass (2b); *b(lagoslov)lû* Th (2b); *slavlû* Trans (2c, 2d); *hvalû* Trans (2d); *molû* Trans (3a).

⁷ Grafem \mathfrak{B} potvrđen je u primjerima: *viždu* Grš (3r) i *poždu* Lond (1c) (U drugom primjeru skupina *žd* nije refleks prasl. skupine **dj*, već je postala ispadanjem *jera* i stoga ne čudi da se pojavljuje grafem \mathfrak{B}), a grafem \mathfrak{P} u: *viždû* Th (2b) i *hoždû* Th (2c).

⁸ Zabilježio sam ove primjere s palatalom ispred \mathfrak{B} : *[hoč]u* Baš (A); *pokažu* Grš (2v); *s̃s̃ṽb̃kažu* Grš (4v); *iču* Kuk (1b), Th (2b); *ublažu* βNov (1d); *s'grêšu* Vb (3c); *hoču* Pass (1c, 2b); *uču* Th (1b); *prošu* Eust (1a); *iskušu* Lign (2a); *slišu* Nic (2d); *poiču* Jac (1c).

⁹ Ali u istom se stupcu pojavljuje i oblik *nasladit̃b* u kojemu nema te zamjene.

Dvojinski se oblici, kao i kod imenica,¹⁰ zamjenica¹¹ i pridjeva,¹² pojavljuju mnogo rjeđe od jedninskih i množinskih. Njihova rijetkost nije međutim znak gubljenja dvojine kao kategorije, jer se rabe uvijek kada je riječ o dvjema osobama, stvarima ili pojavama. Uzrok je njihovoj rijetkosti narav samih tekstova u kojima je malo mogućnosti za njihovu pojavu. Stoga nije čudno da najveći broj potvrda potječe iz *Krčkih fragmenata pasionala* (Pass) gdje se u odlomku *Pseudo-Prohorovih Djela Ivanovih* govori o dvama muževima (Ivanu i Prohoru) koje su zarobila dva "voina".¹³ U tom sam fragmentu zabilježio ove oblike 1. lica dvojine prezenta: *imêvê* (2b), *privedevê* (2b), *ubievê* (2b), *stvorivê* (2d), *obrativê se* (2d). Osim toga, zabilježen je samo još primjer *naučivê* u Th (1a). I sve su potvrde oblika 2. lica iz Pass: *budeta* (2c), *imata* (2c), *ne možeta* (2c), *ne imata* (2c). Oblici 3. lica dvojine svih kategorija, pa tako i prezenta, u hrvatskoglagoljskim su se tekstovima izjednačili s oblicima drugog lica i primili od njih nastavak *-ta*. Oblike toga lica našao sam i u nekoliko drugih fragmenata, a ne samo u Pass: *esta* βNov (1a) i Pass (2b, 2d), *ustršaeta se* Lab (1b), *izbêžita* Pass (2b), *primeta* Lign (2b), *budeta* Lign (2b), *otvržeta* Jac (1b).

U 1. licu množine nema primjera zamjene crkvenoslavenskog nastavka *-mь* hrvatskim *-mo*. Zanimljivi su tek primjeri glagola *biti* u Nic: *nêsmь* (2b), *es'mь* (2b), *es'm'* (2b) sa sekundarnim poluglasom koji nije vokaliziran. U 2. licu množine nema nikakvih osobitosti. Nastavak je uvijek *-te*. Upozoriti se može na ikavizirani oblik *ne viste* u Spal (D). U 3. licu množine nema primjera otpadanja završnoga *-t*, tako da se uvijek pojavljuje očekivani crkvenoslavenski nastavak *-t(b)*. Neobičan je oblik *odêt' se* iz Serm (1b) potvrđen u tekstu: *b(la)ž(e)ni iže daûtb ubogim' piçu i odênie êko ti odêt' se odeždeû nedlên'noû*. Najvjerojatnije je riječ o pisarevoj pogrješci i izostavljanju slova ꝥ.¹⁴ Potvrđuje to i zamjena ꝥ slovom Ꝧ u posljednjoj riječi čime je oblik *netlên'noû* pretvoren u *nedlên'noû*. U Grš na istoj se stranici (2v) pojavljuju oblici 3. lica množine *porabotetь* i *porabotaûtb* koji pretpostavljaju dva alternativna infinitivna oblika: *porabotiti* i *porabotati*. Spomenuti valja i oblik *se klanêût'* iz Vind (2a) jer je to jedini primjer toga glagola s jatom u građi *Rječnika crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije*.¹⁵

4. AORIST

Zbog naravi tekstova aorist je uz prezent najobilnije potvrđena glagolska kategorija. Stanje u fragmentima potvrđuje poznatu konzervativnost hrvatskoglagoljskih tekstova jer ima dosta primjera asigmatskog (tematskog) aorista, a rijetki su oblici

¹⁰ Usp. MIHALJEVIĆ 2004: 627-629.

¹¹ Usp. MIHALJEVIĆ 2003. a.

¹² Usp. MIHALJEVIĆ 2005.

¹³ Usp. PETROVIĆ 2004: 210-212.

¹⁴ Upravo je na tom mjestu pergamena zgužvana, ali prema onom što se može vidjeti na fotokopiji između slova Ꝧ i ꝥ koja su jasno čitljiva nema mjesta za još jedno slovo.

¹⁵ U svim drugim ekscerpiranom izvorima infinitiv ima oblik *klanati*, a prezent *klanaû*, *klanaeši*, ..., *klanaûtb*.

sekundarnog aorista na *-oh*. Potvrđeni su oblici i od perfektivnih i od imperfektivnih glagola.¹⁶ Zbog toga se kod glagola koji u infinitivu završavaju na *-ati* u 1. licu jednine samo iz okoline može vidjeti je li riječ o aoristu ili imperfektu. Razlog je toj nejasnoći stezanje *-aa-* u *-a-* koje je provedeno u imperfektivnim oblicima, pa stoga kod tih glagola i aoristni i imperfektivni oblici završavaju na *-ahь*.¹⁷

U 1. licu jednine zabilježio sam asigmatske oblike: *pomogь* Mih (1a); *otvr'zь* Birb (1v);¹⁸ *priběgь* Kuk (1a); *prid' Pass* (2a); *obrēt' Nic* (2c), *se otvrьgь* Jac (1b). Dva su primjera sekundarnoga (drugog) sigmatskog aorista *izidoh'* i *prēkladohь*, oba iz Pass i to iz istog stupca (2a). Upozoriti valja i na one oblike primarnoga sigmatskoga aorista umjesto kojih su mogli biti uporabljeni i oblici sekundarnoga aorista: *rēhь* Vb (3c), Hom (2d) i Trans (1a, 1d); *rēhь aNov* (1b) i βNov (1a); *privēsь* βNov (1d) i *privlēh te* βNov (1d). U 2. licu nema nikakvih osobitosti koje bi trebalo istaknuti. U 3. licu jednine kod jednosložnih korijena *-jē-* i *(-)da-* smjenjuju se oblici koji završavaju na *-tb*, odnosno *-stь*, s onima koji su bez tih završetaka: *priētь* Kij, *[pr]iētь* Zag (1c), *priē* Ts (1c), *poētь* Lab (1a-2x), *poetь* Pass (2d), *poētь* Th (2d), *priētь* Lign (2b-2x), *priet'* Trans (3d), *obьe* Nic (1c), *priēt'* Jac (1d), *ne dastь* Grš (2v), *dastь* Mih (2d), *[p]rēdastь se* Kuk (1c), *prēdastь* Pass (1a), *dast'* Th (1c) i Eust (1a), *da* Ts (1c-2x), *poda* Lab(1c).¹⁹ Primjeri *izdьše* i *izdьše* iz Grš (1r) očekivano imaju stariji oblik bez nosnog infiksa *-nu* koji se pojavljuje u infinitivu. Takav je oblik²⁰ uobičajen i u većini kasnijih hrvatskoglagoljskih liturgijskih kodeksa sve do kraja 15. st. U građi *Rječnika crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije* zabilježen je samo jedan primjer s infiksom *-nu*: *izd(ь)hnu* u 6. vatikanskom brevijaru iz 1387. godine (90b). Grafijski je zanimljiv primjer *sdēa* iz Mih (2d) zbog završetka *-ēa* umjesto očekivanoga *-ēē*.

Kao i u prezentu, dvojina je mnogo rjeđe zastupljena nego množina i jednina. Ni u jednom fragmentu nema potvrda 1. lica dvojine aorista. Zabilježio sam ove primjere 2. lica dvojine: *otdasta* Grš (1r), *prideta* Grš (4r), *svlězeta* Grš (4r), *vъzideta* Grš (4r), *bista* Pass (2d). Kako je vidljivo, većinom su to oblici asigmatskog aorista. Najčešće su to potvrđeni oblici 3. lica dvojine koji su uvijek jednaki oblicima 2. lica. Većinu

¹⁶ Imperfektivni je aorist naravno stilski obilježena kategorija i rabi se onda kada se želi naglasiti unutarnja složenost neke radnje ili stanja.

¹⁷ Vidi poglavlje 5.

¹⁸ Taj je primjer osobito zanimljiv zbog činjenice da su u starocrkvenoslavenskom jeziku tematski (asigmatski) aorist i prvi sigmatski aorist bili u dopumbenoj razdiobi te se od istoga glagola mogao tvoriti samo jedan od njih (Usp. REINHART 1992: 367), a u kanonskim su tekstovima od toga glagola zabilježeni oblici prvoga sigmatskog aorista: 1. lice jednine *otvrēsь* (Usp. KURZ 1969: 142 i SLOVNIK 1973: 581), 3. lice dvojine *otvrēste se* i 3. lice množine *otvrēsę se* (Usp. MĀŽLEKOVA 2002: 101). Naš primjer dakle krši to načelo o dopumbenoj razdiobi.

¹⁹ Teško je reći koji su oblici u našim fragmentima mlađi. Oblici sa *-tb* i *-stь* mogu se tumačiti kao čuvanje starocrkvenoslavenskog stanja, a oblici bez tih završetaka kao utjecaj govornoga hrvatskog jezika, ali je moguće i tumačenje prema kojemu su oblici bez *-tb* i *-stь* ostatak starijeg stanja. Mnogi su paleoslavisti skloni u oblicima kao što je *da* vidjeti starije praslavenske oblike tvorene sekundarnim nastavkom *-t*, tj. pretpostavljaju kao polazni praslavenski oblik **da-s-t* u kojemu su, zbog zakona otvorenih slogova, otpali završni suglasnici. Aoristni su završeci *-tb* i *-stь* u praslavenskom za njih sekundarni i preuzeti iz prezenta. Usp. ARUMAA 1985: 276. Drukčije je mišljenje Rudolfa Aitzetmüllera koji smatra da je nastavak *-tb* postao od sekundarnog nastavka *-t* dodavanjem *jova*. Tim je dodavanjem završni suglasnik spašen od ispadanja na isti način kao u praslavenskim prijedlozima **āb > obь* i **āt > otь*. Time je aoristni nastavak postao jednak prezentskomu što je dovelo do njegova širenja i na druge neprezentske oblike. Usp. AITZETMÜLLER 1991: 186-187.

²⁰ To jest *izdьše* ili *izdaše* s vokaliziranim poluglasom.

potvrda čine oblici primarnoga sigmatskoga aorista: *prodasta* Grš (1r), *doista* αNov (1d), *bista* Ts (2b), *ne rodista* Ts (2b), *bêsta* Pass (2a, 2d), *izbêžasta* Pass (2a), *obečasta* Pass (2b), *esta* (= jeći) Pass (2c), *zaušista* Pass (2c), *vlêsta* Pass (2c), *g(lago)lasta* Pass (2d), *ispovêdasta* Pass (2d), *rêsta* Th (1a), *stasta* Lign (2c), *rêsta* Nic (2a, 2b). Samo su dva primjera sekundarnoga (II.) sigmatskog aorista, oba u Pass: *rekosta* (dvaput u 2b, dvaput u 2c i jednom u 2d), *pridosta* Pass (jednom u 2c i dvaput u 2d).

U 1. licu množine tri su potvrde asigmatskog aorista: *obrêtomъ* Grš (1v), *obrêtom' se* Trans (1c) i *pridom'* Trans (1c). Nema primjera drugoga sigmatskoga aorista, a kod prvoga sigmatskoga aorista istaknuti treba oblike *rêhomъ* Trans (1c) i *rêhom'* Nic (2b) umjesto kojih je mogao biti uporabljen i drugi sigmatski aorist. U drugom licu množine nije potvrđen nijedan primjer asigmatskoga aorista. Dva su primjera drugoga sigmatskoga aorista: *[otv]rъzoste* Birb (1v), *ne strêgoste* Epist (1r). Zbog smjene *-e-* i *-ê-* u oblicima od korijena *-jê-* na koju je upozoreno u poglavlju o infinitivu, treba istaknuti i primjer *prieste* Grš (3r) koji potvrđuje da se u Grš uvijek pojavljuje refleks *-e-*. Dosta je asigmatskih oblika potvrđeno u 3. licu množine: *obrêtu* Grš (1r), Th (1c); *vъnidu* Grš (1v), *ne obrêtu* Grš (1v), *zatъku* Grš (3r), *proidu* Grš (3v); *vnidu* Spal (C), *pridu* Spal (D), αNov (1c), Trans (2c, 2d); *padu* Lond (1b); *ne prêmogu* Kuk (1a). Starinu čuvaju i oblici prvoga sigmatskog aorista: *vêse* Pass (1d), Th (1c); *vznêse* Pass (1d); *prinêse* Th (2a); *izvêse* Th (2a, 2d); *otpêse* Trans (3d) u kojima izvorni nastavak *-se* (< *-sê*) nije zamijenjen mlađim, analogijskim nastavkom *-še*. Zanimljivo je da Grš, iako je jedan od najstarijih fragmenata, ima tu redovito nastavak *-še*: *pogrêše* (dvaput u 1r), *privêše* (2v), *vъvêše* (4v). Nastavak *-še* pravilan je i očekivan u primjeru *rêše* Kuk (1a, 1b, 1c), Ts (2b, 2c), Th (2a), Nic (1d, triput u 2a, četiri puta u 2b, četiri puta u 2c i dvaput u 2d). Smjenu *-e-* i *-ê-* u korijenu *-jê-* ovdje potvrđuju primjeri: *priêše* Spal (C), Ts (2a) i *eše* Zag (1b). Više je i primjera drugoga sigmatskog aorista: *pridoše* Ts (2ab), *szêgoše* Pass (1a), *skladoše* Th (2a), *prinesošê* Lign (1d). Zanimljiv je oblik *vъzložeše* iz Grš (2r) jer se u njemu pojavljuje *e* umjesto *i*.

Nekoliko riječi treba reći i o oblicima glagola *biti* (< *byti*) jer je u starocrkvenoslavenskim tekstovima taj glagol imao dvije alternativne aoristne paradigme: 1. *bêhъ ... bêšê* i 2. *byhъ ... byšê*. Slično je stanje i u najstarijim hrvatskoglagoljskim fragmentima. U 1. licu jednine potvrđeni su oblici *bêhъ* Vind (1b) i *bih'* Nic (2d). Nema primjera 2. lica jednine. U 2. licu dvojine potvrđen je samo oblik *bista* Pass (2d), a u 3. licu dvojine oblici *bista* Ts (2b) i *bêsta* Pass (2a, 2d). U množini su posvjedočeni samo oblici *s -i-*: *bihomъ* Vind (2b), *[b]ihomъ* Vb (3a), *bihomъ* Nic (2b), *biste* Pass (3d), *biše* Spal (D) i Ts (2a). Najveća je šarolikost, prema očekivanju, u 3. licu jednine gdje se, uz naslijeđene oblike *bê*, *bistъ* i *bi*, pojavljuje i oblik *bisi* svojstven hrvatskoglagoljskim tekstovima. Oblik *bê* potvrđen je u Kuk (1d), Ts (2d), Lab (2d), Pass (1c, 2c), Lign (1d, 2c), Nic (2a); oblik *by* u Grš (1r, 4r); oblik *bystъ*

u Grš (1r, 2r i 3v); oblik *bi* u Spal (C); oblik *bist*(*ʔ/b/ʔ*) u Spal (C), Lond (1d), Kuk (1d), Lab (1d), Omiš (1b), Pass (1c, 1d, 2a, 3d), Th (1a, 2a), Lign (1c, 1d, 2c), Trans (3d); oblik *bisi* u Lond (1c, 1d), βNov (1b), Vb (3d, 4a), Ts (1d), Lab (1a) i Trans (1a, 2d, 3c) te jednom primjer *s' bist se* u Ts (2d). Kako je vidljivo iz primjera, katkad se u istom fragmentu, pa čak i u istom stupcu pojavljuju po dva ili tri različita oblika.

5. IMPERFEKT

Imperfektni su oblici puno rjeđe zastupljeni u fragmentima od aoristnih. U Bud, Kij, Vind, Baš, Mih, Birb, Epist, Serm i Jac nema primjera imperfekta, a u Lond, Spal, αNov i Roč pojavljuje se samo po jedan primjer. Svi su oblici tvoreni od infinitivne osnove. U odnosu na starocrkvenoslavensko stanje oblici su uglavnom stegnuti. Kod glagola čiji infinitiv završava na *-ati* stezanje *-aa-* → *-a-* redovito je provedeno. Kod glagola čija infinitivna osnova završava na suglasnik znatno su češći stegnuti oblici na *-ê-* od nestegnutih oblika na *-êê-* ili *-êa-*, dok glagoli koji u infinitivu završavaju na *-êti* češće zadržavaju nestegnuti oblik na *-êê-* ili *-êa-*, ali se pojavljuju i stegnuti oblici na *-ê-*. Najveća je neujednačenost kod glagola čiji korijen završava samoglasnikom, gdje se pojavljuju podjednako često i nestegnuti i stegnuti oblici, tj. *i-êê-* i *-ê-*. Zbog stezanja u 1. licu jednine i množine²¹ teško je odrediti, osobito kod glagola na *-ati*, je li riječ o imperfektu ili aoristu imperfektivnoga glagola.²² Vidljivo je to tek iz okoline (konteksta). U jednini nema potvrda za 2. lice, a oblici 3. lica češći su od oblika 1. lica.²³ Kao ilustraciju onoga što je rečeno o stezanju navodim primjere 3. lica jednine: *rastêše* Grš (2r), *idêše* Grš (4r), *vidêêše* Grš (4v), *idêše* Kuk (1c); *hotêaše* Zag (1a), *bêše* Lab (2a), *rastêaše* Hom (2d), *imêše* Tk (1r, 1v), *bêêše* Tk (1v), *sêdêêše* Tk (1v), *bêše* Tk (2r), *trpêše* Pass (1d), *živêše* Th (1c), *rastêše* Th (1c), *gredêše* Th (2d), *bêše* Eust (1a), *bêše* Lign (1d, dvaput), *sêdêše* Lign (2c), *vidêše* Lign (2c).

U fragmentima nema primjera 1. i 2. lica dvojine. Samo su četiri primjera 3. lica koji su oblikom, kao i u svim drugim kategorijama, izjednačeni s 2. licem i svi su stegnuti: *êdêšeta* Grš (4r), *besêdovašeta* Pass (2d), *vhoždašeta* Th (2c); *v'zdvizašeta* Lign (2b). Pozornost zaslužuju i oblici *pokrivahota* Lign (2b) i *kriêhota* Tk (2r) koji su tipični za hrvatskoglagojske kodekse, a postali su kontaminacijom imperfekta i aorista. Za njih je teško reći jesu li aoristni ili imperfektni oblici. Budući da je u pravilu riječ o oblicima trajnih glagola, čini se da je vjerojatno točnije smatrati ih imperfektnim oblicima.²⁴

²¹ Za 1. lice dvojine nema potvrda.

²² Usp. HAMM 1974: 171-172.

²³ Najčešće su potvrđeni oblici 3. lica množine i 3. lica jednine.

²⁴ Zanimljivo je da se u ćirilskom (bugarskom) tekstu iz zbornika 14. st. iz Državne knjižnice u Berlinu (Ms. slav. Wuk. 48) što ga je izdao Jagić na tom mjestu pojavljuje aoristni oblik *pokrivasta se* (Usp. JAGIĆ 1873: 87), dok hrvatskoglagojski Petrisov zbornik iz 1468. na listu 219v ima, kao i Lign, oblik *pokrivahota* (Usp. JAGIĆ 1868: 33). Petrisov zbornik ispred toga ima i oblik *vzdvigahota* gdje Lign ima jasan imperfektni oblik *v'zdvizašeta* (Vidi gore.). Berlinski tekst i na tom mjestu ima aorist *vzdvizasta se*. Stoga se oblik *v'zdvizašeta* može smatrati još jednim pokazateljem da je i *pokrivahota* najvjerojatnije

Svega je nekoliko potvrda i 1. lica množine: *slyšahomъ* Grš (2r, 2v), *slišahomъ* Lab (2a) i *požidahomъ* αNov (1a) i Roč (1c). Kako je vidljivo, svi su oblici stegnuti i jednaki aoristnima pa je samo iz okoline vidljivo da je riječ o imperfektu. Nema potvrda 2. lica množine, a oblici 3. lica potvrđuju ono što smo o stezanju rekli u jednini: *byvahu* Grš (1v), *bêhu* Grš (1v), Tk (2v); *ne sьmêhu* Grš (1v); *čtêhu* βNov (1a); *[b]êhu* Zag (1b); *vedêhu se* Ts (2c); *bêêhu* Omiš (1c); *hotêêhu* Omiš (1c); *êdêêhu* Omiš (1c); *imêhu* Th (2b); *vьprieêhu* Th (1c); *načьnêhu* Lign (2c); *imêêhu* Nic (2a).

6. IMPERATIV

Imperativ je u fragmentima dobro oprimjerena kategorija. Nema potvrda za 1. lice jednine, 3. lice dvojine i 3. lice množine, što je očekivano jer tih oblika nema ni u starocrkvenoslavenskim tekstovima. Primjere opisnoga imperativa koji se sastoji od veznika *da* i prezenta zabilježio sam samo za 3. lice jednine i 1. lice množine. Iznimno su rijetki opisni oblici zanijekanog imperativa tvoreni od niječnoga imperativa glagola *moći* i infinitiva.²⁵ Samo su dva primjera 2. lica jednine. Kao zanimljivo svojstvo imperativa u fragmentima valja istaknuti i činjenicu o već uznapredovaloj tendenciji širenja formanta *-ê-* i na glagole i-konjugacije u množini i dvojini, što će još više doći do izražaja u mlađim hrvatskoglagoljskim kodeksima iz 14. i 15. st.

U drugom licu jednine nastavak je najčešće *-i* koje iza samoglasnika najvjerojatnije treba čitati kao *[j]*: *imêi* Bud; *pom(i)lui* Vind (2a); *vlêi* Spal (A); *propovêdai* Kuk (1d); *pomagai* αNov (1a, 1c); *p(o)m(i)lui* αNov (1a), Vb (2c), Roč (1c); *radui se* Vb (4b); *ne boi se* Roč (1a), Trans (1c); *ne obêčavai* Hom (2a); *vzdoi* Tk (1r);²⁶ *mužai se* Pass (2c); *poslušai* Th (1b); *pomilui* Trans (3b); *rozumêi* Jac (1a, 1d). Oblici glagola *dati*, *vidêti*, *vêdêti* i njihovih izvedenica završavaju obično na *-ždb*, a rjeđe se pojavljuju i hrvatski (čakavski) oblici na *-i* (*[j]*): *podadždb* Vind (2a), Kuk (1d), αNov (1b); *viždb* Lond (1d); *vzdaždb* Kuk (1c); *podadždb* αNov (1a), Vb (2c), Roč (1a), Zag (2a); *daždb* αNov (1d); *daždb* Zag (2b); *podai* Ts (2b, 2c, 2d), Trans (3b); *uvêždb* Hom (2d); *vêždb* Pass (2b); *dai* Spal (D), Th (2c), Eust (1d). Glagoli čija infinitivna osnova završava na velar imaju uvijek (prema očekivanju) nulti prijevoini stupanj: *rьci* Grš (1r), *rьci* Lab (1c), *vrъzi se* Lab (1c), *porьci se* Jac (2a), *ne ot'vr'zi* Roč (1c), *ne otvr'zi* Roč (1d), *otvrъzê* Spal (D). U posljednjem primjeru izvorno je *-i* zamijenjeno *jatom*, što je u Spal, kako je već rečeno, uobičajena i česta pojava koju potvrđuju i primjeri *ičê* (A, D)²⁷ i *ob[no]vê* (D). Opisni su oblici zanijekanoga imperativa: *ne mozi lèniti se*

imperfektni oblik. Takvu pretpostavku za drugi primjer potkrjepljuje činjenica da se u Brevijaru Vida Omišljanina iz 1396. (183d) na tom mjestu također pojavljuje imperfektni oblik *krišêta*. Suprotno je kod hrvatskoglagoljskim tekstovima također svojstvenih oblika asigmatskog aorista na *-ota* (*obrêtota* i sl.) koji mogu biti samo aoristi (Usp. REINHART 1988: 299). U fragmentima nema takvih primjera.

²⁵ Taj oblik, koji se sporadično pojavljuje i u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima, a potvrđen je i u kasnijim hrvatskoglagoljskim tekstovima, najvjerojatnije je kalk prema latinskomu *noli / nolite + infinitiv*.

²⁶ Pitanje je treba li taj primjer čitati kao *[vzdoi]* ili kao *[vzdoi]*.

²⁷ U stupcu D zabilježen je i oblik *iči* u kojemu i nije zamijenjeno *jatom*.

Lond (1c) i *ne mozi ubo ohuděti* Eust (1c). Jednostavni oblici 3. lica jednine mnogo su rjeđe potvrđeni od oblika 2. lica s kojima su homofoni: *otvrzi se* Lond (1a); *rodi* Lond (1a); *ot'vori* βNov (1d); *otstupi* Roč (1b); *satri* Roč (1b), *budi* Roč (1b) i Eust (1a). U primjeru *budě* Spal (D) izvorno je *i* zamijenjeno jatom. Primjeri su opisnog imperativa: *da êstb* Kij, *da ne u[karê]etb* Kij, *da ne o[sqžd]aetb* Kij, *da budet* Spal (A), *da hvalit se* Spal (B); *da rečet'* Th (1a); *da ne prikosnet se* Th (2b); *da raduet' se* Trans (3c).

Dvojina je prema očekivanju iznimno rijetka. Dva su primjera 1. lica, oba iz Pass (2d): *iděvê* i *poimevê*. Od osam primjera 2. lica sedam je iz Pass (2b): *pomiluita*, *stvorita*, *iměta*, *zaklūčita*, *pobiita* (potvrđen dvaput), *v'změta* te jedan iz Ts (2b): *m(o)lěta*.

U 1. licu množine potvrđeni su jednostavni oblici: *hodimb* Kij, *pomlom* (pro *pomolim*) Kij, *prosěmb* Roč (1a), *pokloněm se* Zag (2c), *m(o)lěmb* Zag (1a), *č(b)stěmb* Ts (1a, 1c - dvaput), *č(b)stěm'* Ts (1d), *pokloněm' se* Ts (2d) i dva primjera opisnog imperativa: *da izbavimb se* Vind (1a-2x), *d[a s̄]vlěčemb se* Vind (2a). U 2. licu množine iza samoglasnika nastavak je uvijek *-ite*, a vjerojatno ga treba čitati kao [jte]: *po[čiva]ite* Baš (b); *poslušajte* Grš (2v); *ne upivaite se* Mih (2a); *is̄p̄l̄n̄aite se* Mih (2a); *s̄v̄n̄r̄š̄aite* Mih (2a); *s̄k̄ōn̄č̄aite* Mih (2b); *v̄z̄m̄agaite* Mih (2b); *pokaite se* Lond (1b), αNov (1a); *raduite se* Lond (1b), Vb (3a-dvaput), αNov (1b, 1c-dvaput); *sv(ê)čaitē* βNov (1a); *gotovaite* Vb (3d), Roč (1a); *isp(o)vědaite se* Vb (4b); *věruite* Zag (2c) i *cěluite se* Omiš (1a). Jedino je u primjeru *vsपोite* Lond (1d) i Ts (1a-dvaput) sporno je li čitanje [jte] ili [jite]. U ostalim slučajevima smjenjuju se nastavci *-ête* i *-ite*: *g(lago)lite* Grš (1v); *ne buděte* Mih (2a); *v̄z̄m̄ěte* Mih (2b); *s̄t̄an̄ěte* Mih (2b); *kupěte* Spal (C);²⁸ *rosěte* Lond (1a), Vb (2c, 2d); *dv̄žděte* Lond (1a); *bděte* Lond (1b-dvaput); *buděte* Lond (1c), αNov (1d), βNov (1d), Roč (1b); *smotrěte* Lond (1c), Jac (2d); *tvorěte* Kuk (1d), Vb (3d), Roč (1a); *pristupěte* βNov (1a); *v̄z̄v̄st̄ěte* βNov (1a); *obratěte se* βNov (1a); *suděte* βNov (1b); *bl(agoslo)věte* Vb (4b); *hvalěte* Vb (4b); *napl̄n̄ěte se* Epist (2a); *napl̄n̄ěte se* Roč (1c); *zagladěte se* Ts (1a); *napl'něte se* Ts (1d); *ne mozěte* Ts (2a); *veselěte se* Ts (2d); *pokloněte* Tk (2v); *ne mnite* Trans (1b); *v̄z̄v̄st̄ěte* Trans (1d); *vložite* Trans (2d); *stvorite* Trans (2d); *suděte* Nic (2d); *usušite* (?) Serm (1d); *ne plačite [se]* Jac (2b); *plačite se* Jac (2b). Kako pokazuju izneseni primjeri i 1. i 2. lica, obilato je potvrđeno širenje formanta *-ê-* na glagole i-konjugacije gdje se nastavak *-ête* pojavljuje znatno češće nego očekivani nastavak *-ite*. To pokazuje da je *jat* u množini postao opća, neutralna oznaka imperativa. Istaknuti valja primjer *p̄rimete* Mih (2c) zbog završetka *-ete*²⁹ i primjer *vstan[']te* Lond (1d) zbog redukcije *i* u ' , čime završetak poprima oblik *-te*. Zanimljivi su i primjeri *v̄žžěte* i *s̄žžěte* iz Th (1d) u kojima se, zbog ispadanja slaboba *jera*, pojavljuje geminirani suglasnik *ž*. Oni usto dodatno potvrđuju da glagoli čija infinitivna osnova završava na velar u imperativu imaju uvijek nulti prijevojni stupanj.

²⁸ U tom primjeru *jat* može biti rezultat i čisto grafijske zamjene izvornoga *i*.

²⁹ U istom se fragmentu na stranici 2b pojavljuje primjer *v̄z̄m̄ěte* od istoga korijena, ali s nastavkom *-ête*.

7. SLOŽENI OBLICI

Perfekt je razmjerno rijetko posvjedočen. U Kij, Baš, Grš, Mih, Lond, Birb, Epist, Roč, Ts, Lab, Omiš, Tk, Pass i Serm nema potvrda tog oblika. Ni u drugim fragmentima nema primjera 1. lica jednine. Najbolje je oprimgjereno 2. lice jednine: *n[a]sêtelb esi Spal (A)*,³⁰ *vъzbudilb esi Spal (B)*, *nasitilb esi Spal (D)*, *esi vidêlb Kuk (1c)*, *dal' esi αNov (1a)*, *videla esi αNov (1b)*, *stvorilb esi αNov (1d)*, *obečalb esi Vb (3d)*, *položilb esi Zag (1d)*, *razvratilb esi Th (1a)*, *sp(a)sъlb ... esi Th (2b)*, *dalb ... esi Th (2b)*, *obečalb esi Eust (1b)*, *esi pobêdilb Eust (1b)*, *esi popralb Eust (1b)*, *esi svlêk'lb Eust (1b)*, *oblêk'lb se esi Eust (1b)*, *vznesъl' se esi Eust (1c)*, *esi izvolilb Lign (2b)*, *prizrêlb esi Trans (2d)*, *stvoril' mi esi Trans (2d)*, *esi ... poslalb Trans (3b)*, *prêmênil' esi Jac (1a)*, *stvorilb esi Jac (1a)*. Znatno su rjeđi primjeri 3. lica jednine: *estb prišъlb Bud*, *vstalb estb Eust (1b)* i *vlêzъlb estb Nic (1c)*. U Hom se pojavljuju dva primjera 3. lica jednine s ispuštenom kopulom: *to kako dva oca izreklb (2d)* i *ače li i sьbьgal (2d)*. Samo su četiri primjera množine: dva za 1. lice (*es'mъ prines'li Vind 1a*, *[es]mъ vъzeli Vind 2a*) te po jedan za 2. (*slišali este βNov 1d*) i 3. lice (*sutъ ... pros[i]li Vind 1a*). Navedeni primjeri pokazuju da je redosljed pomoćnoga glagola i glagolskoga pridjeva radnog slobodan i da pomoćni glagol može biti ili ispred ili iza glagolskog pridjeva i da mogu biti odvojeni drugim konstituentima.

Pluskvamperfekt je još rjeđi od perfekta. Tvoriti se mogao od aorista ili od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog (I-participa). Posvjedočeni su samo primjeri 1. lica jednine: *bêhb posl[alb] Vind (1b)* i 3. lica jednine: *bêše prišъlb Lab (1c)*, *bê ... ostavilb Th (2a)*, *bê ... umr'la Th (2a)*, *bê vidêlb Eust (1a)*, *ne bê prišъlo Lign (1d)*, *bê bo sьzдалb Lign (2c)*.

U kondicionalu se čuvaju stari, posebni kondicionalni (optativni) oblici glagola *biti* koji se smjenjuju s novijim, aoristnim oblicima.³¹ Kao i u perfektu, pomoćni glagol *biti* može biti i iza i ispred glagolskoga pridjeva radnog, a može biti i odvojen od njega drugim konstituentima. U 1. licu jednine potvrđen je samo primjer *stužil' bimъ Lab (1a)*. Nema potvrda 2. lica jednine, a u 3. licu zabilježio sam oblike: *iskupilb bi βNov (1c)*, *umrl bi Vb (4a)*, *shranil bi Roč (1a)*, *bil bi Zag (1a, 1b)*, *priložil' bi Zag (1a)*, *[pos]tidil bi Zag (1b)*, *pisalb bi Ts (1b)*, *bilb bi Lab (1a, 1b)*, *vêrovalb se bi Lab (1a)*, *velb bi Lab (1b)*, *obrêlb bi Lab (1b)*, *êvilb bi Lab (2c, dvaput)*, *g(lago)lalb bi Lab (2d)*, *vidêlb bi Lab (2d)*, *izbavil bi Tk (2v)*, *da bi ... šъlb Nic (1c)*, *ače bi ne bilb Nic (2c)*, *bilo [bi] Nic (2d)*. Primjer *da iskusitb se bi iz Lab (1a)* najvjerojatnije je pisarska pogriješka nastala zamjenom glagoljskoga slova ѣ (iz predložka) slovom ѣ. Jako je međutim zanimljiv primjer *lêpo ni bi plakati iz Pass (3b)* u kojemu se kondicionalno (optativno) *bi* pojavljuje bez glagolskoga pridjeva radnog. Po značenju to ne može biti aorist. Paralelni latinski tekst *decens nos (esset) deflere* koji navodi VAJS (1907:

³⁰ I taj je oblik rezultat čisto grafijske zamjene *i* grafemom *jat*, što potvrđuje i primjer istoga glagola u stupcu D u kojemu nema te zamjene.

³¹ Čuvanje oblika *bimъ, bi, ...* ne iznenađuje jer je to svojstveno čakavskom narječju sve do danas. Usp. FINKA 1971: 60.

140) jasno pokazuje da je njegovo značenje optativno. Može ga se stoga tumačiti ili kao pisarsku pogriješku, tj. nehотиčno ispuštanje oblika *bilo*, ili kao rijedak ostatak praslavenskoga (indoeuropskoga) optativa. U 1. licu množine stariji (optativni) oblik *bimъ* smjenjuje se s novijim (aoristnim) oblikom *bihomъ*: *mogli bihomъ* Lond (1d), *priêli bihomъ* αNov (1d), *utegli bihomъ* Vb (2d), *utegli bihomъ* Roč (1a), *da pêli bim* Roč (1c), *začítiti se bihomъ* Zag (2b), *očistiti se bihomъ* Zag (2b), *utegli bihomъ* Zag (2d) *pomugli* (sic!) *se bihomъ* Ts (2b), *izbavili se bihomъ* Ts (2d), *bihomъ mi ostali* ... *a ne umirali* Pass (3b), *da se bim' osvetili* Trans (3d), *ne bim' prêdali* Nic (2c). Drugo je lice množine posvjedočeno samo primjerom *biste priêl[i]* Spal (B). U 3. lice množine prodro je oblik 3. lica jednine *bi* koji se smjenjuje s aoristnim oblikom *biše*:³² *priêli biše* Lond (1b), *mogli se bi* αNov (1d), *podobali b[iš]e* Vb (4a), *napoili [bi]še* Tk (1v), *da bi ... ne sьgrêšili* Th (1b), *da bi ... upvali* Th (1b), *bi poiskali* Eust (1a), *[vьz]branili bi* Nic (2d). U primjeru *da bi k tomu ne osuždeni nъ da živi budutъ* iz Th (1b) ponovno se pojavljuje oblik pomoćnoga glagola *bi* bez glagolskoga pridjeva radnog. Budući da ni tu ne može biti riječ o aoristu, jer je značenje optativno, kao i kod primjera 3. lica jednine iz Pass (3b), pitanje je je li to samo pogriješka nastala izostavljanjem oblika *bili* ili je riječ o starom optativu.

Kao ni u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima, ni u fragmentima nema ustaljenoga futurskog oblika, već se budućnost, osim prezentom svršenih glagola, izriče i s pomoću glagola *načeti*, *včeti*, *h(o)têti* i *imêti*³³ i infinitiva. I takvih je primjera vrlo malo. Zabilježio sam samo jedan primjer 2. lica jednine (*imêti včneši* Roč 1a), pet primjera 3. lica jednine (*nač'netъ g(lago)la[ti]* Vind 1b, *c(êsar)stvovati hote estъ* Lond 1a,³⁴ *ne [ima]tъ vidêti* Kuk 1b, *ne imatъ vkusiti* Kuk 1b, *ne imatъ ... prikosnuti se* Th 2c) i tri primjera 3. lica množine (*vzdrъžati včnut'* Lond 1c, *[upv]ati včnu[tъ]* Lond 1c, *m(o)liti včnutъ* Lond 1c).

Kada je riječ o složenim glagolskim oblicima, zanimljivo je spomenuti i dativnu konstrukciju koja nije posebna morfološka kategorija, već samo ustaljena sintaktička sveza 3. lica glagola *biti* i infinitiva kojega drugog glagola koja zahtijeva subjekt u dativu i ima debitivno (obvezatno) značenje. Ta je konstrukcija svojstvena i starocrkvenoslavenskim tekstovima³⁵ i suvremenim čakavskim govorima.³⁶ Jedini primjer te sveze u fragmentima zabilježio sam u Vind (2a): *idêže m(u)čiti [se e]s'tъ vsêmtъ lъživimъ*.

³² Nema primjera praslavenskoga kondicionalnog (optativnog) oblika za 3. lice množine *bu* (< *bъ*). Oblik *bi* rabi se u 3. licu množine i u mnogim suvremenim čakavskim govorima. Usp. FINKA 1971: 60.

³³ S pomoću glagola *imêti* osobito se često izriče zanijekani futur.

³⁴ Za lat. *regnaturus est*.

³⁵ Usp. VEČERKA 1996: 240.

³⁶ Usp. FINKA 1971: 63.

8. PARTICIPI

Osim glagolskoga pridjeva radnog (drugoga aktivnog participia preterita na *-lb*, *-la*, *-lo*) koji služi za tvorbu složenih glagolskih oblika perfekta, pluskvamperfekta i kondicionala, u fragmentima su posvjedočeni i svi drugi participi koji se pojavljuju i u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima. Najčešći je aktivni particip presentia koji u nominativu jednine muškoga roda ima završetke *-i* (< *-y*)³⁷ ili *-e* (< *-e*). Tvorbeno je stanje toga participia jednako onomu u kanonskim tekstovima. Nastavkom *-i* (*-y*) tvori se od atematskih glagola,³⁸ od glagola koji u infinitivu završavaju na *-nuti*, od glagola čija je infinitivna osnova jednaka korijenu³⁹ i onih čija je infinitivna osnova jednaka korijenu koji je proširen formantom *-a-*. Nastavkom *-e* tvori se taj particip od glagola čije drugo lice presentia završava na *-ješi*, a infinitivna osnova im je ili dio prezentske⁴⁰ ili ispred infinitivnog nastavka *-ti* imaju *-a-* ili *-ê-* koji se u prezentu gube⁴¹ te glagoli čija se prezentska osnova tvori tematskim samoglasnikom *-i-*, a infinitivna završava ili na *-i-* ili na *-ê-*.⁴² Određeni oblici muškog roda obično završavaju na *-ei*: [*prêda*]ei Baš (b), [*hvalei*] Spal (B), [*iče*]i i [*s[u]dei*] Kuk (1b), [*slavei*] Kuk (1b), [*prêbivaei*] Pass (2b), a dvaput se u Kij pojavljuje stari nastavak s nosnim samoglasnikom *-ei*: [*iznemagaēi*], [*osq̄zdaēi*]. Samo su tri primjera u kojima se u nominativu jednine muškog roda, analogijom prema drugim padežima, pojavljuje formant *-uĉ-* (< **-ontj-*): [*greduĉi*] Vb (2c), [*ustraeuĉi*] vsa Vb (4d), [*sraunauĉi*] Pass (3b).

Najslabije je posvjedočen pasivni particip presentia. Zabilježio sam oblike nominativa: [*bl(a)g(oslo)vimo*] Lond (1c), [*pošlim*] βNov (1a), [*požidaem*] Zag (1b), [*divimo*] Lab (2a), [*raždaemi*] Hom (2a), [*raždaemi*] Hom (2b), [*postavimъ*] Pass (3d), [*pogrêbaemi*] Pass (3d), [*iskoma*] Th (1c), [*gonima*] Lign (2d), [*ub[i]vaemъ*] Jac (2b), [*rêžema*] Jac (2c); genitiva: [*nevidimago*] Mih (2d); akuzativa: [*sъkazaemoe*] Grš (1r); vokativa: [*propovêdaem*] Lign (2a) i lokativa jednine: [*naricaemêi*] Trans (2b) te nominativa: [*truždaemi*] Tk (2v), [*uĉimie*] Th (1d), [*odr'žimi*] Lign (1a) i akuzativa množine: [*iz[b]avimie*] Lond (1b), [*izbavimie*] αNov (1c), [*navodimaê*] Eust (1d). Iako razmjerno malobrojni, navedeni oblici jasno svjedoče o tome da se taj particip još sklanjao.

Starocrkvenoslavenski se tvorbeni obrasci čuvaju i u prvome aktivnom participu

³⁷ U Kij i Grš se još pojavljuje stari završetak *-y*: *ne êdy* Kij, *ni êdy* Grš (4v), *mimo idy* Grš (4r).

³⁸ Uz primjere *edy* iz Kij i Grš zabilježio sam još samo primjer [*prop*]ovêdi Trans (2b).

³⁹ Osim oblika *idy* iz Grš, potvrđeni su primjeri: [*vinidi*] Lond (1b), [*izidi*] αNov (1c), [*prêdbidi*] βNov (1d), [*reki*] Pass (1c), [*mogi*] Th (2c), [*živi*] Trans (2a, 2ab), [*tlôki*] Jac (1c).

⁴⁰ Primjeric: [*imêe*] Grš (1r); [*izvalêe*] Grš (3v); [*d(y)hae*] Grš (4r); [*približae se*] Grš (4r); [*pie*] Grš (4v); *ne s̄svastlavae* Spal (B); [*vzvēĉae*] βNov (1a); [*sp(a)sae*] βNov (1a); [*prop(o)v(ê)dae*] βNov (1d); [*propovêdae*] Ts (1c), Trans (2d); [*obuzdae*] Roč (1a); [*pitêe*] Roč (1a); [*vzdae*] Roč (1d); [*nadimae se*] Hom (2d); [*poĉr̄pae*] Tk (1v); [*êvlae se*] Eust (1c); [*umirae*] Lign (2c); [*utvr̄zdae*] Trans (2b).

⁴¹ Primjeric: [*g(lago)le*] Baš (a), Grš (2v, 3r, 3v), Kuk (1d), Pass (2a), Th (1a, 1b), Eust (1d), Lign (2b, 2d), Trans (1a, 2a, 2c, 3d); [*radue se*] Grš (4r), Pass (1a); [*bore se*] Kuk (1d); [*m(i)lue*] βNov (1d); [*hote*] Lond (1a), αNov (1a), Vb (3a, 3c), Th (2c), Lign (2b); [*voie*] Eust (1c).

⁴² Primjeric: [*hode*] Grš (3v); [*vlaĉe*] Grš (3v); [*tvore*] Grš (3v), Mih (2c), βNov, Th (2c); *ne vide* Grš (4v); [*h*]vale Mih (2c); [*krste*] βNov (1d); [*izgone*] Lab (2d); [*mne*] Th (1c); [*poste se*] Th (2a), Lign (2a); [*stide se*] Th (2d); [*hrane*] Eust (1c); [*othode*] Lign (1c); [*mole*] Nic (1c); [*vide*] Nic (1c).

preterita. Od glagola koji u infinitivu završavaju na *-nuti* i glagola čija infinitivna osnova završava na suglasnik i jednaka je korijenu tvori se nastavcima *-b/-b/-' / -ø // -(b)š-*.⁴³ Kod ostalih atematskih glagola (osim *êsti*), kod glagola čija je infinitivna osnova jednaka korijenu na samoglasnik i kod drugih glagola čija infinitivna osnova završava na samoglasnik koji nije *-i* taj je particip tvoren nastavcima: *-v(b) // -vš-*.⁴⁴ Glagoli koji u infinitivu završavaju na *-iti* tvorili su u starocrkvenoslavenskom taj particip na prvi način, jedino se kod njih, zbog redukcije osnovnoga *i* u *j*, pojavljuje jotacija. No već u kanonskim spomenicima pojavljuje se i kod tih glagola drugi način tvorbe nastavkom *-v(b) // -vš-*, analogijom prema drugim glagolima čija osnova završava na samoglasnik. U starijim spomenicima prevladava prvi način tvorbe, a u Suprasalskom zborniku brojniji su primjeri tvoreni na drugi način.⁴⁵ Stanje u fragmentima i tu je slično stanju u kanonskim tekstovima. Pretežu stariji, kraći oblici, ali se pojavljuju i mlađi na *-iv(b)*. U nominativu jednine muškog roda zabilježio sam 12 različitih kraćih oblika: *poklonb* Grš (3r), *všskrêšb* Mih (2d), *posadžb* Mih (2d), *otvračb* Hom (2c), *ukrašb* Pass (3a), *stvorb* Th (1d), *vsklonb se* Th (2b), *osênb* Trans (2c), *všhičb* Trans (2c, 2d), *obrač že se* Trans (3d), *udarb* Jac (2c), *roždy se* Trans (1c, 1d), i šest novijih oblika: *[p]otopivb* Birb (1v), *naučivb* Pass (2c), *stvoriv'* Th (2a), *raždaliv' si* Th (1d), *vzbrivb* Lign (1b), *izvoliv* Trans (3a). Vidljivo je da su oblici na *-iv(b)* češći u mlađim fragmentima, uglavnom iz druge polovice 13. st., ali i u njima su u manjini.

I pasivni se particip preterita u fragmentima tvori jednako kao u kanonskim tekstovima. Glagoli s infinitivnom osnovom koja je jednaka korijenu na nosnik,⁴⁶ glagoli s infinitivnom osnovom na *-rê-* i glagoli čija infinitivna osnova završava na

⁴³ Znakovi za poluglas, budući da je riječ o slabom položaju, samo su grafijski uzus bez izgovornih korelata. Redovito se pojavljuju na kraju riječi, a ispred *-š-* se najčešće izostavljaju, osim ako ispred nije suglasnik *s, š, z* ili ž. To znači da je u nominativu jednine muškog roda stvarni nastavak praznina, za razliku od starocrkvenoslavenskoga gdje je nastavak bio *gor* koji se izgovarao. U fragmentima nema primjera atematskoga glagola *êsti* koji je također tvorio prvi aktivni particip preterita tim nastavcima. Pri tvorbi od glagola na *-nuti* izostavlja se formant *-nu-* i nastavak se dodaje izravno korijenu. Tu nema posvjedočenih nominativa jednine muškog roda, ali tvorbu potvrđuju oblici dativa jednine *[vz]dvigšu* Omiš (1c), nominativa *pogibšee* Roč (1c) i dativa množine *pogibšimb* Lab (2c). Izuzetak je jedino nominativ množine *všskliknubše že* Grš (3r) koji pokazuje prodor formanta *-vš-* i u tu kategoriju. Za ostale glagole potvrđeni su primjeri nominativa jednine muškog roda: *[šv]dš* Baš (b); *prinesv* Grš (1r); *padb* Grš (1r, 4r), Lab (1c); *izvedb* Grš (1v), *rekb* Grš (3v), *vššdš* Grš (3v), *đivrzš* Grš (4r), *načmb* Grš (4r), *proš' dš* Kuk (1c), *iz(b)š' d* Lab (1d), *rekb* Hom (2d), Th (1c), Pass (2b), *vzgrastb* Tk (1r), *poem'* Tk (2r), *vzgm'* Pass (1c), *poimb* Pass (2a), *êmb* Pass (2a), *vzgm'* Pass (2a), *pritek'* Pass (2c), *všvbš* Th (2b), *poemb* Th (2c), Eust (1a), *šdš* Eust (1a), *prišdš* Eust (1a), *rek'* Eust (1d), *nivšdš* Eust (1d), *v'šdš* Eust (1d), *primb* (2a), *prēšdš* Trans (2b), *šd'* Nic (2d), *rek'* Jac (1d), *prišdš* Hom (2d). Kako je vidljivo iz primjera, kod glagola koji u infinitivnoj i prezentskoj osnovi imaju različite prijevorne stupnjeve ovaj se particip tvorio od osnove s oslabljenim prijevornim stupnjem, kao i u kanonskim tekstovima.

⁴⁴ Od atematskih glagola potvrđeni su nominativi jednine muškog roda: *izbivb* βNov (1b); *bivb* Lab (2d), Hom (2c), Th (1d), Eust (1a), Jac (1b) i određeni oblik *davb* Jac (1d), a od ostalih glagola nominativi jednine muškog roda: *prodavb* Grš (1r); *slyšavb* Grš (1r); *otvečavb* Grš (1r, 4r), Spal (D); *všstavb* Grš (1v, 4v); *všzrēvb* Grš (3r); *đtvečavb* Grš (4v); *vstavb* Kuk (1d); *slišavb* Ts (2c), Pass (1d, 2a); *otvečavb* Lab (2c), Trans (1a); *vidēv* Omiš (1b); *vstavb* Tk (1v), Th (1a, 1d); *pom(i)(o)vanb* Tk (2v); *vidēvb* Pass (2a); *razumēvb* Pass (2b); *ispitavb* Pass (2d); *stežavb* Pass (3a); *slišav'* Th (1a); *stavb* Th (1a); *priznavb* Th (1d), Nic (2d); *vidēvb* Th (2c), Lign (1b); *ostavb* Eust (1a); *razumēv'* Lign (1b); *slišav že* Lign (1b); *otvečav že* Trans (1d, 2a, 2b, 2c); *priznav'* Nic (2a); *razgnēvan' se* Nic (2c); *otvečav'* Nic (2d); *raz'gnēvan že se* Jac (1d); *všzrēvb* Jac (1d); *napisavb* Omiš (1b); *povēdavb se* Pass (2d).

⁴⁵ Usp. KURZ 1969: 151 i HAMM 1974: 177.

⁴⁶ U fragmentima je to obično *-e (< -e)*.

-i- ili *-ê-*, a u drugom licu prezenta završavaju na *-ješi* tvore taj particip nastavkom *-t(b)*, *-ta*, *-to*;⁴⁷ glagoli s infinitivnom osnovom na *-a-* ili *-ê-* (izuzev one koji su već navedeni) tvore ga nastavkom *-n(b)*, *-na*, *-no*,⁴⁸ a svi ostali glagoli nastavkom *-en(b)*, *-ena*, *-eno*.⁴⁹

Participi se sklanjaju jednako kao i pridjevi i imaju oblike i neodređene i određene promjene. Budući da sam sklonidbu pridjeva i participa opisao u drugom radu,⁵⁰ ovdje o njoj neću govoriti. Ponovit ću tek podatak da se u nominativu množine aktivnoga participa prezenta i preterita čuva poseban, stari participski nastavak za neodređeni oblik *-e*.

9. ZAKLJUČAK

Na temelju svega što je rečeno može se zaključiti da je stanje glagolskih oblika u najstarijim hrvatskoglagoljskim fragmentima gotovo u cjelini jednako onomu u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima. Dvojina se rabi pravilno, uvijek kada je riječ o dvjema osobama, stvarima ili pojavama. U prezentu nema primjera zamjene crkvenoslavenskoga nastavka *-u* nastavkom *-m(b)* u 1. licu jednine, kao ni zamjene nastavka *-m(b)* hrvatskim nastavkom *-mo* u 1. licu množine. Atematski glagoli čuvaju uvijek u 2. licu jednine stari nastavak *-si*, a kod drugih glagola nema primjera otpadanja završnoga *i*, tj. zamjene crkvenoslavenskog nastavka *-ši* hrvatskim nastavkom *-š(b)*. Brojni su primjeri asigmatskog aorista, a rijetki oblici sekundarnoga (drugoga) sigmatskog aorista. Dobro se čuvaju i stari kondicionalni oblici, u čemu je vjerojatno važan čimbenik i stanje u čakavskim govorima koji su sve do danas sačuvali te oblike. Kao zanimljivost ističu se i dvije pojave kondicionalnog oblika *bi* bez glagolskoga pridjeva radnog u optativnom značenju. Kao ni u kanonskim

⁴⁷ Zabilježio sam oblike N. jed.: *poēt'* Lab (1b), *raspetь* Lab (1c); L. jed.: *isprostrǎtē* aNov (1a); D. dvoj.: *ōtvǎstama* Grš (4v) i A. množ.: *ōtvǎsta* Grš (3r).

⁴⁸ Potvrđeni su oblici N. jed.: *svěčano* Grš (1r), *pisano* Mih (1a), *napisanь* βNov (1b), *vъzvanь* βNov (1b), *viděno* Vb (4a), *poslatь* Lab (2c), *poslani* Hom (2d), *poliěno* Pass (1d), *prědatь* Pass (3d), *datь* Trans (3c), *uslišatь* Trans (3d), *p[rě]datь* Nic (2d); G. jed.: *pokazanago* Eust (1a); A. jed.: *privezamu* Th (1c); N. množ.: *rasěēni* Grš (3v), *[pos]lani* Baš (b), *prěpōēsani* Mih (2b), *pisana* Vb (2b), *obēncami* Ts (2b), *g(lago)lanaē* Eust (1d), Lign (1c) i A. množ.: *napisany* Grš (4r), *svězany* Grš (4r), *g(lago)lanaē* Pass (2c).

⁴⁹ Posvjedočeni su oblici N. jed.: *iskušēnь* Mih (2b), *iskušenь* Spal (B), *um(o)lenь* Lond (1a), *roždenь* Lond (1b), v' *zvěčeno* Lond (1c, 1d), *rožden'* aNov (1c), *ostavlēnь* βNov (1b), *vzlūblēna* βNov (1c), *prinesēna* Zag (1a), *obračēnь* Zag (1b), *roždena* Epist (2b), Ts (1d), *vedēnь* Lab (1a, 1d), *vedēnь* Lab (1a), *bьenь* Lab (1c), *čit(e)no* Lab (2a), *iskurenь* Lab (2a), *otlučēna* Lab (2a), *ulišēna* Lab (2a), *otvǎrženā* Lab (2c), *iscělenь* Lab (2d), *stvorenō* Lab (2d), *p[ru]čēnoe* Omiš (1b), *pučēno* Omiš (1b), *[ost]javlena* Pass (1b), *[sv]tvorenь* Pass (3c), *otkrъveno* Th (1b), *sp(a)sēna* Th (2a), *pristroeno* Lign (1c), *ēvlēna* Lign (2c), *prěloženo* Trans (3a), *pr[os]lavle'jna* Trans (3c), *roenь* Nic (1d, 2a, 2b, 2c), *obručēna* Nic (2a), *stvorenō* Nic (2a), *provъzēnь* Jac (1a), *pričēnь* Jac (1c), *povъržen'* Jac (1d), *otsěčēna* Jac (2a), *nasažēni* Jac (2d); G. jed.: *sp(a)sēnago* Lign (1b), *[n]eizre[č]ēna* Trans (3d); D. jed.: *pučenomu* Omiš (1b), *prizvanē že ei* Tk (1r), *neosužēnu* Pass (2c); A. jed.: *zatvorenu* Grš (1v), *roždena* aNov (1d), *rečeno* βNov (1a), *pučēnoe* Omiš (1b), *prinesēnoe* Pass (2b), *privedēna* Th (1c), *spasēnoe* Lign (1a), *neizrečen'noe* Trans (3b), I. jed.: *svršēnu* Ts (2d); N. dvoj. v' *vedēna* Pass (2c); N. množ.: *oslablenii* Grš (3v), *zatvoreni* Spal (D), *prineseni* Kuk (1c), *sp(a)sēni* βNov (1a, 1b), *svršēna* Vb (2c), *rečēna* Vb (2c), *is šēčēni* Ts (2a), *iskoleni* Ts (2a), *ponižēni* Ts (2b), *nevržēdeni* Ts (2c), *lišēni* Ts (2d), *ozlobleni* Ts (2d), *svršēna* Lab (2d), *nerazlučēni* Omiš (1c), *osužēni* Th (1b), *narečēnaē* Eust (1d), *prěkloneni* Nic (1a), *stvorenī* Nic (2b), *roeni* Nic (2b), *obručēni* Nic (2b), *povelēni* Jac (2c) i A. množ.: *sp(a)sēni* aNov (1a), *stvorenāē* Lab (1b).

⁵⁰ Usp. MIHALJEVIĆ 2005.

tekstovima, nije usustavljen jedinstven način tvorbe futura. U tvorbi participa čuvaju se stari obrasci, a pasivni je particip prezenta očuvao sklonjivost. Participi se rabe i u participskoj i u pridjevskoj službi i sklanjaju se jednako kao i pridjevi. U sklonidbi se dobro čuva poseban participski nastavak nominativa množine muškog roda *-e* i kod aktivnoga participa prezenta i kod drugoga aktivnoga participa preterita.

Utjecaj govornoga jezika znatniji je tek na glasovnoj razini. Glasovni, a onda i grafijski, lik oblika promijenile su promjene kao što su: stezanje, gubljenje nosnih samoglasnika, *jerija* i slabih *jerova*, unošenje sekundarnoga poluglasa koji još nije vokaliziran, zamjena skupine *žd* čakavskim refleksom *j* praslavenske skupine **dj* i refleksi *jata*. Na morfološkoj razini utjecaj govornog jezika pokazuju tri primjera otpadanja završnoga *-t* u 3. licu jednine prezenta i tri primjera analoškog širenja formanta *-uĉ-* na nominativ jednine muškog roda kod aktivnoga participa prezenta. Pozornost zaslužuju i pojave koje su specifične za hrvatskoglagoljske tekstove kao što su dvojninski oblici *pokrivahota* i *kriĉhota* koji su postali kontaminacijom aorista i imperfekta i širenje imperativnog formanta *-ě-* u dvojini i množini na glagole i-konjugacije što pokazuje da je taj formant postao opća oznaka imperativa.

KRATICE IZVORA

Baš	-	Bašćanski ostrišci
Birb	-	Birbinjski fragment misala
Bud	-	Budimpeštanski fragment
Epist	-	Epistola o nedjelji
Eust	-	Pazinski fragment Legende o sv. Eustatiju
Grš	-	Grškovićeve fragment apostola
Hom	-	Homilija na Blagovijest
Jac	-	Pazinski fragment Mučenja sv. Jakova Perzijanca
Kij	-	Prva stranica Kijevskih listića
Kuk	-	Kukuljevićeve fragment misala
Lab	-	Ljubljanski homilijar
Lign	-	Pazinski fragment Legende o Drvu Križa
Lond	-	Londonski fragment brevijara
Mih	-	Mihanovićev fragment apostola
Nic	-	Pazinski fragment Nikodemova evanđelja
Nov	-	Fragmenti brevijara uz Novakov misal (α i β)
Omiš	-	Omišaljski list apostola
Pass	-	Krčki fragmenti pasionala
Roč	-	Fragment brevijara uz Ročki misal
Serm	-	Pazinski fragment homilije
Spal	-	Splitski fragment misala

- Th - Fragment Djela Pavla i Tekle
 Tk - Tkonski fragment (Berčićeva zbirka)
 Trans - Pazinski fragment Uspenja Bogorodice
 Ts - Tršćanski fragment brevijara
 Vb - Vrbnički fragmenti brevijara
 Vind - Bečki listići
 Zag - Zagrebački fragmenti brevijara (HAZU 46a i 46b)

LITERATURA

- AITZETMÜLLER, R. 1991. *Altbulgarische Grammatik als Einführung in die slavische Sprachwissenschaft, 2., verbesserte und erweiterte Auflage*. Freiburg i. Br.: Weiher.
- ARUMAA, P. 1985. *Urslavische Grammatik, III. Band: Formenlehre*. Heidelberg: Carl Winter.
- FINKA, B. 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič 1*:11-71.
- HAMM, J. 1974. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- JAGIĆ, V. 1868. *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbuskoga*. Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta.
- JAGIĆ, V. 1873. Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa. *Starine 5*: 1-108.
- KURZ, J. 1969. *Učebnice jazyka staroslověnského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- MIHALJEVIĆ, M. 2003. Fonološki sustav najstarijih hrvatskoglagojskih fragmenata. R. Božilova (red.). *Bŭlgari i hŭrvati prez vekovete 2*. Sofija: IK "Gutenberg", 43-57.
- MIHALJEVIĆ, M. 2003.a. Zamjenice u hrvatskoglagojskim fragmentima 12. i 13. st. A. Kovačec (ur.). *Od indoeuropskoga do hrvatskoga: Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*. Zagreb: HAZU, u tisku.
- MIHALJEVIĆ, M. 2004. Deklinacija imenica u najstarijim hrvatskoglagojskim fragmentima. M. Dürrigl, M. Mihaljević, F. Velčić (ur.). *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. Zagreb-Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija, 625-636.
- MIHALJEVIĆ, M. 2005. Deklinacija pridjeva u najstarijim hrvatskoglagojskim fragmentima. J. Bratulić (ur.). *Hrvatsko-bugarski odnosi u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Hrvatsko-bugarsko društvo, 283-296.
- МЪЖЛЕКОВА, М. 2002. Aoristnite formi na tematičnite glagoli s infinitivna osnova na съгласна вѣв Vatikanskija palimpsest. *Palaeobulgarica XXVI/1*: 93-112.
- NAZOR, A. 1963. Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagojskim tekstovima. *Slovo 13*: 68-86.

- PETROVIĆ, I. 2004. *Djela apostola Ivana (Acta Iohannis)* u hrvatskoj glagoljskoj književnosti srednjega vijeka. M. Dürriegl, M. Mihaljević, F. Velčić (ur.). *Glagoljica i hrvatski glagolizam*. Zagreb-Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija, 199-227.
- REINHART, J. 1988. Eine Innovation bei der Aoristbildung im Kroatisch-Glagolitischen. *Zeitschrift für slavische Philologie XLVIII/2*: 298-303.
- REINHART, J. 1992. Die Geschichte des slawischen sigmatischen Aorists. R. Beekes, A. Lubotsky, J. Weitenberg (Hrsg.). *Rekonstruktion und relative Chronologie*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Univ. Innsbruck.
- SLOVNÍK. 1973. *Slovník jazyka staroslověnského, II: K - Ō*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd.
- ŠTEFANIĆ, V. 1957. Splitski odlomak glagoljskog misala starije redakcije. *Slovo 6-8*: 54-133.
- VAJS, J. 1907. Martyrii s. Georgii et Periodorum s. Ioannis Apostoli et Evangelistae fragmenta glagolitica. *Slavorum litterae theologicae 3*: 123-143.
- VEČERKA, R. 1996. *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax III. Die Satztypen: der einfache Satz*. Freiburg i. Br.: Weiher.

S a ž e t a k

U članku se opisuju glagolski oblici u najstarijim hrvatskoglagoljskim fragmentima. Stanje se uspoređuje s onim u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima i u hrvatskom jeziku kako bi se odredilo koje se stare pojave dobro čuvaju i što se promijenilo. Utvrđeno je da je stanje gotovo u cijelosti jednako onomu u kanonskim tekstovima. Utjecaj hrvatskoga govornog jezika znatniji je na glasovnoj razini, a vrlo malen na morfološkoj. U prezentu su samo tri primjera zamjene crkvenoslavenskih nastavaka hrvatskima, sva tri primjeri otpadanja završnoga *-t* u 3. licu jednine. Brojni su primjeri asigmatskog aorista, a rijetki oblici sekundarnoga (drugoga) sigmatskog aorista. U imperativu je uočljiva tendencija širenja formanta *-ê-* i na glagole *i-* konjugacije u množini i dvojini, što pokazuje da je *jat* u tim brojevima postao opća oznaka imperativa. Dobro se čuvaju i stari kondicionalni oblici, u čemu je vjerojatno važan čimbenik i stanje u čakavskim govorima koji su sve do danas sačuvali te oblike. Kao ni u kanonskim tekstovima, nije usustavljen jedinstven način tvorbe futura. U tvorbi participa čuvaju se stari obrasci. Samo su tri primjera analoškog širenja

formanta *-uĉ-* na nominativ jednine muškog roda kod aktivnoga participa prezenta. Participi se rabe i u participskoj i u pridjevskoj službi i sklanjaju se jednako kao i pridjevi.

Ključne riječi: hrvatski crkvenoslavenski jezik, hrvatskoglagoljski fragmenti 12. i 13. st., glagolski oblici

S u m m a r y

VERB FORMS IN CROATIAN GLAGOLITIC FRAGMENTS FROM THE 12TH AND 13TH CENTURIES

The author describes verb morphology in the oldest Croatian Glagolitic fragments. He compares the fragments with the Old Church Slavonic manuscripts as well as with the Croatian vernacular in order to determine similarities and differences among them. He concludes that the verb morphology is almost completely identical in the fragments and in the Old Church Slavonic manuscripts. The influence of the Croatian vernacular is notable only in phonology, whereas in morphology it is hardly visible. In the present tense there are only three cases in which the Church Slavonic endings have been replaced by the Croatian endings. There are many forms of the asigmatic aorist, while the forms of the secondary sigmatic aorist are relatively rare. The imperative forms show the tendency of spreading of the formant *-ê-* to the verbs of *i*-conjugation in the plural and dual numbers. It seems that *jat* has become a general marker of the imperative in these cases. The old conditional forms of the verb *biti* have also been well preserved due to the Čakavian dialect which has preserved these forms until today. As in the Old Church Slavonic texts, there is no uniform way of formation of the future tense. Participles have also preserved the old formation patterns. There are only three cases of the formant *-uĉ-* in the nominative singular of the masculine gender in the active present participle. Participles are also used as adjectives, and in that function they are declined in the same way as adjectives.

Key words: Croatian Church Slavonic language, Croatian glagolitic fragments from the 12th and 13th centuries, verb forms

Izvorni znanstveni članak

Autor: Milan Mihaljević

Staroslavenski institut, Zagreb

